

OLVASÓNAPLÓ

FELEMÁS NAPLÓ

SINKÓ ERVIN: *Honfoglalás előtt.*

Forum, Újvidék, 1976.

Amíg egy napló megmarad az íróasztal fiókjának sötétjében, mindaddig magánügy. Amikor azonban szárnyakat ad neki a nyomtatott betű, egyszerűen nemcsak irodalommal, hanem társadalmi üggyé is válik, s az olvasó úgy kezd olvasásába, hogy nemcsak az író magánéletének a napló intimításával kisugárzott lelkiségébe kíván bepillantást nyerni, hanem ugyanakkor olyan állásfoglalást is vár a napló írójától, amely bizonyos szempontból az irányítói szerepét is betöltheti előtte, különösen ha olyan időszak megelevenítéséről van szó, amely egyébként is döntő hatással volt egész életünk alakulására, egész önmagunk formálódására. Márpedig a második világháború időszaka — különösen ha a szűkebb környezetünkbeli történésekről van szó — éppen ilyen időszak: egyesekben, a közvetlen résztvevőkben a maga teljességében bontakozott ki tragikum és nagyszerűsége egyaránt, másoknak, akik csak távolabbról figyelték az eseményeket, esetleg csak a borzadály és a rettegés jutott osztályrészül. Az olvasóközönség azonban azt várja a naplóírás céljából tollat ragadó írótól, hogy minél teljesebb képet, minél érzékletesebb és hamisítatlanabb képet kapjon könyvét lapozgatva, még akkor is, ha ő maga is egy időben csak ide-odavetett figurája volt az eseményeknek.

Sinkó Ervin kétségtelenül irodalmunk egyik legkimagaslóbb alakja, akinek irodalmi és politikai állásfoglalása is hozzájárult ahhoz, hogy a város vezéregyénisége legyen egyre inkább kibontakozó irodalmi életünknek. Úgy érzem azonban, hogy ez a posztumusz kötetként kiadott műve bizonyos törést jelent a sinkói életképben. A *Honfoglalás előtt* ugyanis meglehetősen felemásra sikerült a maga műfajában. Ennek a felemás jellegnek első pillantásra szembevető megnyilatkozása az, hogy a könyv voltaképpen két teljesen különböző, egymással semmiben sem összefüggő részre esik szét. Ezt a szétesést pedig nem pusztán az a tény okozza, hogy az első rész időszakában még békében, azaz látszólagos békében élt az ország és így Szarajevó is, ahol akkorjában az író tartózkodott, a második részben pedig már a fasiszta hitleri támadás nyomán megindult az a belső forrongás, amely nemcsak két, de több táborra szagatta szét a sokszor tájékozatlanul vergődő népet. Ez a különbség csupán formai, amely az események természetes következménye. Az igazi különbség, magában az írói érdeklődési körben, magában az élet jelenségeire való reagálásban mutatkozik meg. Az első részben még az úgynevezett Sonja-fátummal vívódik, a furcsa háromszög keltette érzéseket és gondolatokat boncolgatja szenvedélyesen, a kiutat keresve, a másodikban pedig már csak a maga helyzetével foglalkozik. Ezt természetessé is tenné maga a háborúra fordult idő és emberi voltának veszélybe kerülése, a természetellenes csupán az, hogy Sonja, aki az első időszakban minden gondolatában benne élt, és valami furcsa, ellentmondással teli közösségbe forrt össze egész családi életével is, a máso-

dik részben, amelyet pedig csak néhány hónap választ el időben az elősőtől, nemcsak hogy háttérbe szorult, de teljesen kihullott az író életéből, olyannyira, hogy soha egyetlen szóval sem említi többé.

Ez Sinkó Ervin most megjelent naplójának első, de nem a legbántóbb ellentmondása. Bosnyák István a kötethez írt utószavában ugyan azt írja, hogy a két részt voltaképpen csak a szövegfelszín különbözteti meg „ilyen határozottan”, a „mélyben” azonban egyazon lírikus szemvédegy, ugyanazon vallomásos-emberi imperatívusok örvénylenek. Mit is ért Bosnyák ezeken a „vallomásos-emberi imperatívusok”-on? Mindekelőtt a líraiságot s a hazátlansággal párosuló mély humanitást. Nos, úgy érzem, az első részben az érzelmek szinte mesterségesen torlódnak hatalmas toronnyá, s az önelemzés nem egyszer szinte szelvelgéssé válik. Másrészt az érzelmekbe burkolózás egyúttal önmagába burkolózást is jelent: az író szinte nem hajlandó elismerni az önmagán kívüli világot, csakis azt tartja igaznak és reálisnak, ami benne magában végbe megy. Ez az oka fel-felremlő elgyámoltalanodásának. Az érzelmek önmagába magyarázásával szinte saját magát is csalja, s ettől veszti bátorságát, mert — talán valóban hazátlansága miatt — nem talál elég szilárd támpontot, így valósággal hitetlenné válik. Ezért írja például le ezeket a sorokat: „Azon, amit én írok, nem fog az, aki 2000-ben él, keserűen mosolyogni, mert én már nem hiszem, hogy 2000-ben jobb lesz, mint 1940-ben.” Pedig ez az 1940 még a Sonja-fátum korszaka, nem pedig a megszállásé. És ugyanez a hitevesztettség adja tolla alá a német—szovjet szerződés kapcsán ezt az összehasonlítást is: „... olvastam, hány terem tele van képekkel, melyek a német haditetteket örökítik meg. Goebbels beszédét Zsdanov is tarthatta volna, és a kiállítás maga a leírás után rettenetesen emlékeztetett kiállításokra, melyeket Moszkvában láttunk...”

Tény, hogy Sinkó Ervin nagy kiábrándultsággal hagyta ott Sztálin Szovjetunióját, a vezető emberekkel együtt az egész országból való kiábrándulást azonban csakis az az irodalomközpontúság magyarázza, amelyben mindent alávet az antizsdanovizmusnak, még a politikai eszméket is. Kétségtelen, hogy nagy tárgyilagosságra törekvés jellemzi Sinkót ebben a naplókötetben is, ez a tárgyilagosságra törekvés azonban szigorúan szubjektív alapon nyugszik, s ez a magyarázata, hogy végül maga is szubjektívvé válik. Ez az átalakulás, önmagának mások életébe való belemagyarázása nyilatkozik meg annak a jelenetnek leírásában is, amikor már Drvaron egy német tiszt könyveket visz tőle — kölcsön. Ehhez ezt a megjegyzést fűzi: „szándékukban volt, amíg szemben álltak velem, a könyveket visszaadni. Mondták is, hogy becsomagolják a fedelüket, nehogy bajuk essék.” Az az úgynevezett humanitás, amelyről Bosnyák beszél, de amelyről nekem önkéntelenül is Karinthynak a jó emberről szóló csattanós története jut eszembe, valamiképpen készpénzként fogadtatja el vele mindazt, amit magával szemben kedvezőnek ítél. Ez magyarázza bizonyára ezt a mondatot is: „Az olaszok személy szerint továbbra is kedvesek, finomak, szívélyesek.” Ez a megállapítás ebben a tárgyilagos formájában egészen szubjektívvé válik, ha tudjuk, hogy megszállókról van szó, akik e látszatszívelyességgel az egész ország népének elnyomására törekedtek — lehetőleg minél könnyebb eszközökkel, ha kell, hát még szívelyességgel is. Igen fájó, hogy Sinkó ezt nem veszi észre, pedig mint író rendkívül érzékeny az apró finomságok iránt, hiszen például nyomba megérzi a keserű humort abban is, amikor valaki olyan kijelentést tesz előtte, hogy nem kell horvát zászlót beszerezni, „Csak meg kell fordítani a régi juhoszlávot”. Ebből a naplóból tehát nemigen kaphatunk megbízható tudósítást a történelmi napokról, éspedig nemcsak azért, mert ő maga távol állt a hírektől, hanem azért sem, mert az író és főleg az ember szubjektív szemével és érzéssel nézte az eseményeket és az embereket egyaránt. Ezzel magyarázható sokszor érthetetlen „barátságai” olyan emberekkel, akik pedig határozottan szemben állnak vele magával is — emberi és politikai meggyőződésük tekintetében egyaránt, ezzel magyarázható, hogy jól megfér bizonyos emberek társaságában, tekintet nélkül társadalmi és politikai állásfoglalásukra, s ezzel magyarázható az is, hogy meglehetősen

gyakran osztogatja „a szimpatikus kommandáns” és hasonló címekeket. Ez már egyáltalán nem tárgyilagosság, hanem állásfoglalás is, mégpedig olyan állásfoglalás, amely mindenképpen hozzájárul e napló másik nagy ellentmondásosságának kidomborításához.

Kétségtelen ugyanis, hogy Sinkó Ervin maga nagyon is távol áll lélektelen és meggyőződésben is a „szimpatikus kommandáns”-nak nevezett magas rangú olasz tisztektől, és kétségtelen az is, hogy irántuk tanúsított magatartását — még a napló oldalain is — pillanatnyi helyzetek diktálta. A későbbiek során ugyanis köztudomásúan egészen más vonatkozásban került szembe a megszállókkal, s még olasz internálótáborba is került feleségével együtt. Bizonyos tehát, hogy a kötetben felölelt időszakban tanúsított „tárgyilagossága” nem volt igazi tárgyilagosság, s csak akkor válhatna igazivá, ha látnánk — az ő megfogalmazásában — az első benyomások megváltozását. A napló azonban már 1942 elején véget ér, s már ez sem igazi napló, hanem inkább krónika, mint-hogy utólagosan foglalja össze az eseményeket, s ez a korai befejeződés igen alkalmas arra, hogy megtévessze az olvasókat Sinkó Ervin igazi mondanivalóját illetően. Ez pedig a kötet másik nagy ellentmondása. Nagyon is hiányzik a napló további része, amely kiegészítené, teljessé tehetné a drvari feljegyzéseket, sokkal inkább, mint a Sonja-fátum időszakának naplója, amely külön minden bizonnyal érdekes olvasmánya is lehet az irodalomkedvelőknek.

Mert hát — erről ne feledkezzünk meg egy pillanattig sem! — Sinkó Ervin irodalmi artériája valóban elevenen lüktet ebben a kötetben is. Felejthetetlen például, amikor még a szarajevói napló részben leírja egy koldus félnék bekopogtatásával kapcsolatban: „Miért nem csöngetett? Szembeszökik a csengő gombja. Mennyit taposhatták, hogy magát méltatlannak ítéli a csengő gombjának használatára! Csak mint egy kutya kaparja az ajtót. A csengőt — ezt különben többé-kevésbé koldusútajaimban, minden olyan helyen, ahol kérni jöttem — én is pretenciózusnak éreztem —, a villanycsengő inadekvátan bátor és hangos, betölti a lármájával a házat, azt a házat, ahová az ember — kérni, alkalmatlankodni jött.” S ha ebben a reagálásban mégis elsősorban a napló ilyen formában való megjelentetésével kapcsolatos kétségeimet fejtegettem, az korántsem jelenti az író tagadását, csakis a konkrét mű alkalmatlanságát a sinkói életmű érzékeltetésére, mert nem teljes, mert befejezetlen.

KOLOZSI TIBOR

ARC NÉLKÜL

SZOMBATHY BALINT: *Szerelmesek és más idegenek.*

VESZTEG FERENC: *Réják.*

SINKOVITS PÉTER: *Drótsövény.*

VANKÓ GERGELY: *Örvénygyökér.*

KOVÁCS NÁNDOR: *Fölöttünk az ég.*

SZIVERI JÁNOS: *Szabad gyakorlatok.*

BALINT BÉLA: *Nyomtalan.*

SZÜGYI ZOLTAN: *Hangosan és csendesen.*

Gemma Könyvek 1—8. Forum, Újvidék, 1976—1977.

Már hosszabb ideje foglalkoztat annak a kettősségnek a problémája, amely kritikánkat, kritikusai reagálásainkat jellemzi, ha a jugoszláviai magyar irodalmat, illetve más irodalmak alkotásait kell a kiértékelés szándékával mérlegre helyezni. Eljárásaink ugyanis felettébb furcsák, mert amíg például a világirodalmi művekkel, vagy az egyetemes magyar irodalom produktumaival szemben az esztétikai ítéletmondás legszigo-